

Qərənfil
Dünayamin qızı,
Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru,
BDU-nun dosenti

30 aprel 2015

WWW.KASPI.AZ

18 NƏRİMAN NƏRİMANOV

Bizim xarakterimizdəki nöqsanlı cəhətlərdən biri, bəlkə də birincisi şəxsiyyətlərimizi düzgün qiymətləndirə bilməməyimizdir. Xüsusən də bu gün bəzi yazarlarımız, tanınmış insanlar onlar haqqında yanlış rəy formalaşdırırlar. Məsələn, dahi Mirzə Cəlili "qorxaq", Nəriman Nərimanovu "satqın" və s. adlandırırırlar.

Belə çıxır ki, nə millətini, vətəni sevmən şəxsiyyətlərimiz olub, nə də onun xoşbəxtliyi, azadlığı uğrunda mübarizə aparırlar. Sizcə, bu onlara qarşı çox böyük haqsızlıq deyilmi?! Doğrudur, mən onları ideallaşdırmaq fikrində də deyiləm. Amma hər halda onların xalqın maariflənməsi, azadlığı, istiqlalı yolunda etdikləri fədakarlıqları, cəhdlikləri əzabları da inkar etmək olmaz.

Təxminən iki-üç ay bundan əvvəl Nəriman Nərimanov haqqında bir məqalə yazmışdım. Bu məqalədə döndöndə qeyd etmişdim ki, N.Nərimanovun bir bolşevik kimi fəaliyyəti danılmaz bir faktdır. Lakin N.Nərimanovun bu sahədəki fəaliyyətini təpədən-dırnağa, bütün varlığı ilə və ömrünün sonuna kimi bolşevizmə sadıq olan, onun ən sədaqətli quluna çevrilən M.Əzizbəyov, Q.Musabəyov, Ə.Qarayev, D.Bünyatzadə, A.Sultanova, H.Sultanov və H.Sultanova kimilərinin fəaliyyətilə eyniləşdirmək qətiyyən düzgün deyil. Bunu bütün arxiv sənədləri və tədqiqat əsərləri də təsdiq edir. Bu adlarını çəkdiyim Azərbaycanda bolşevik hökumətini qurmaq üçün öz xalqının ən ləyaqətli, vətənpərvər oğullarını, qızlarını qurban vermişlər.

"Millət uğrunda bütün ömrünü sərf edən şəxsi millət unutmaz" - söyləyən Nəriman Nərimanovu bəzi "millətəşlər" nəinki unutdu, hətta bolşevik adı ilə bir zaman kitablardan adını silmək xülyasına düşdü. Lakin unutdular ki, adı kitabdandır, dəftərdən silmək olar, amma tarixdən yox! "Millət İsmayıl bəy kimi qəhrəmanları unudarsa, kəndi" (öz) həyatını puc etməyə çalışır" - deyən Nərimanov nə qədər haqlı imiş. Bəli, dünənimizi bütövlüklə qamçılayırıqsa, sabahımızın məhvini çalışırıq.

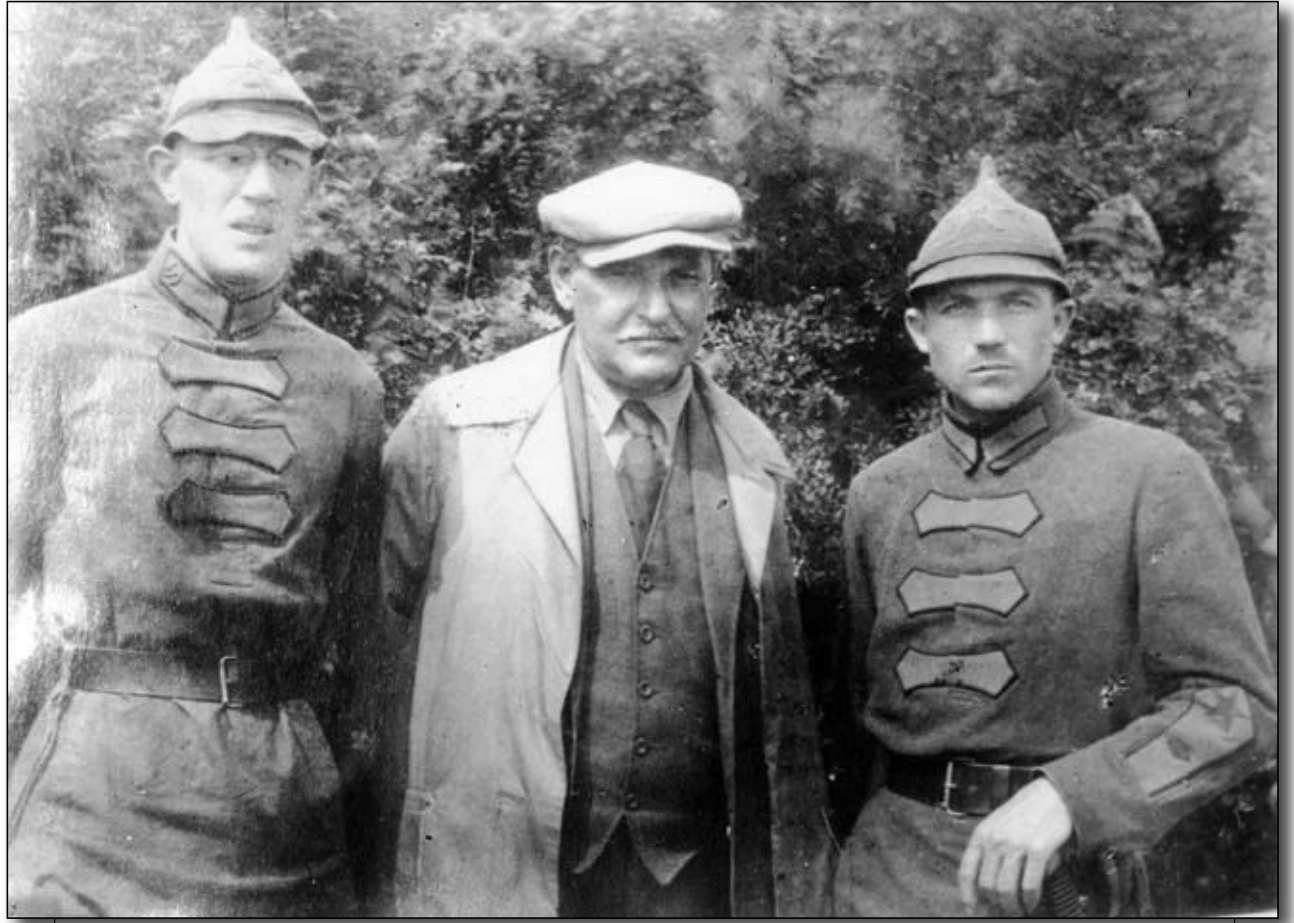
"Varislik millətin yetkinlik əlamətidir" - deyirlər. Elə isə gəlin o varisliyi tarixin iman və inanc yeri olan şəxsiyyətlərimizin amallarına uyğun həyata keçirək. Buna görə onların irsini, siyasi fəaliyyətini, amallarını və əməllərini siyasi oyunların qurbanı etməyə.

"Siyasi və milli eyforiyadan uzaq durub" tarixi şəxsiyyətlərimizin siyasi, ədəbi, bədii, elmi fəaliyyətini tədqiq edərək, bu günkü gəncliyimizə doğru, düzgün çatdırmaq biz tədqiqatçıların vəzifə və insanlıq borcudur. Hər birimizə məlumdur ki, klassik mənəvi irsimizin sovet dönəmində öyrənilməsi, tədqiqi və təqdimi sahəsində müsbət hallarla yanaşı, "məlum ideoloji meyarlara uyğun təhrif və saxtakarlıqlar da az olmayıb".

Belə tarixi şəxsiyyətlərimizdən biri də kiminin "bolşevik", kiminin də "satqın" adlandırdığı Nəriman Nəcəf oğlu Nərimanovdur. O N.Nərimanov ki, "dünyanın bir çox ünlü adamları kimi solçu ideyalara tapınaraq dünya kommunist hərəkatına qatılan böyük Türk oğlu idi. Ölümünün başlıca səbəbi də bu idi. Türk olaraq qalması". Elə ona görə də "silahdaşları" "Azərbaycana divan tutmaq üçün onu 1922-ci ildə vəzifəsini böyütmək adı ilə Moskvaya apardılar və orada məkrli bir yolla aradan götürdülər".

Beləliklə, uzun müddət bu tarixi şəxsiyyətə "ikili məntiq nöqtəyi-nəzərdən yanaşılıb: dost və ya düşmən". Amma unutmamaq olmaz ki, şəxsiyyətin qiyməti vətəninə, xalqına təmənnasız xidməti ilə ölçülməlidir. N.Nərimanov da bütün ömrü boyu təmənnasız olaraq xalqına bir qələm əhli kimi, bir loğman kimi və ən başlıcası, bir siyasət xadimi kimi xidmət etmişdir.

1914-cü ildə qələmə aldığı "Əqidə" sərlövhəli məqaləsində söyləyirdi ki: "...bir millətin müəyyən bir yolu, məqsədi olmadısa, o millətin istiqlal dənəşli bir fırtınaya düşər olacaqdır".

Xalq Komissarları Sovetinin sədri N.Nərimanov
XI Qızıl Ordunun komandirləri arasında

“Kaş mən bolşeviklərə inanmayıdım”

Nəriman Nərimanovu ittiham edənlər onun vətənpərvər şəxsiyyət olduğunu unutmamalıdırlar

"O fırtınadan xilas olmağın birəcə yolu var ki, o da sağlam, dəyanətli, millətsevər və vətənpərvər ziyalıların bir amal, məqsəd uğrunda mübarizəsidir" qayəsile mübarizəyə başladı. Amma tezliklə başa düşdü ki, bu quruluş onun istədiyi quruluş deyil. Bu zaman etirazını bildirdi. Bunu N.Nərimanovun Mərkəzi Komitəyə, V.İ.Leninə, oğlu Nəcəfə yazdığı məktublar və müəmmalı ölümü bir daha sübut edir.

20-ci yüzilliyin əvvəllərində yazıçı, publisist, həkim, müəllim, dövlət xadimi kimi tanınan, "millətin hüququnu müdafiə edən" qələm əhli, dəyanətli, qeyrətli hamisi idi Nərimanov. İlk tarixi faciənin ("Nadir şah") müəllifi olan Nərimanov "Həyat", "İrşad", "İqbal", "Açıq söz" kimi milli ruhlu qəzetlərdə saysız-hesabsız məqalələri, felyetonları ilə xalqını tərəqqiyə, birliyə, azadlığa səsləyib.

Bakıda ilk dəfə müsəlmanlar üçün kitabxana açan Nərimanov əslində daha çox maarifçi idi (Tədqiqatçı alim Qulam Məmmədli söyləyirdi ki, bu kitabxanaya uzun illər xalq arasında "Nəriman qiraətxanası" deyilirdi). Lakin 20-ci yüzilliyin əvvəllərində ölkədəki ziddiyyətli hadisələr istər-istəməz onu siyasi hadisələrə meyilləndirir. Tiflisdə seminariya, Odessada universitet təhsili alan bu gənci ətrafda baş verən hadisələr xalqını yalnız maarif yolu ilə deyil, həm də siyasi yolla öz azadlığına qovuşdurmağa sövq edir.

"Həftə fəryadı"nda böyük bir xalqın fəryadını bəyan edən publisist "Nər" imzası ilə bu xalqın nə oğullarını mübarizəyə səsləyirdi. Bütün həyatı boyu itaətkarlığın, qorxunun, məddahlığın əleyhinə olan Nərimanov "Arı bəy" imzası ilə belələri arı kimi sancardı. "Millət atası", "Vətən başı" deyib üzgözünü cıranları, başına, sinəsinə döyənləri, göz yaş tökənləri qınaq atəsi-

nə tutardı. Amma yazıq müəllif bilmirdi ki, bu sözləri yazandan cəmi iki-üç il sonra onun vətəninə "dahi rəhbər"lər üçün elə onun milləti arasında böyük bir "məddah ordusu" yetişərək canından, başından keçəcək.

N.Nərimanov qələm əhli kimi çox həssas, təbib kimi şəfəverici və siyasətçi kimi analitik tefəkkürə malik bir insan olub. 1917-ci ildə ölüm düşərgəsinə xatirləndən Nargin adasına gedən və uzun müddət burada gördüyü faciələrin təsirindən qurtula bilməyən, "...bu cəzirə bir məzardır. İnsan balası ilə bu tövr rəftar, hətta vəhşilər arasında görünməyibdir. Kaş mən bu cəzirəyə getməyeydim" - deyərək ürək ağrısı keçirən Nərimanov yəqin ki, ömrünün sonlarında "kaş mən bolşeviklərə inanmayıdım" - deyə özünü ittiham edirmiş.

Bəzi məqalələrdə Qırmızı Ordunun Bakıya gəlməsində Nərimanov günahkar kimi qələmə verilir. Əslində Qırmızı Ordu Bakıya Azərbaycan Kommunist (b) Partiyasının rəhbərliyinin və bolşevik yazarı Əliheydər Qarayevin dəvəti ilə gəlib. N.Nərimanov o zaman Həştərxanda idi. O, Bakıya 1920-ci il mayın 16-da gəlib. Qırmızı Ordunun Bakıda və bölgələrdə törətdiyi faciələri görə N.Nərimanov "Qırmızı Ordunun Xüsusi Şöbəsinin səlahiyyətlərinin azaldılması haqqında" dekret imzalayıb. Bu haqda hərbi jurnalist Şəmistan Nəzərlinin məqalələrində yetərincə məlumat var.

Həmidə xanım (Cavanşir) Məmmədquluzadənin xatirələrindən belə bəlli olur ki, onlar Təbrizdən Bakıya gəldikdən sonra çox çətin bir şəraitdə yaşayırlarmış: "Biz qaraçı köçü kimi hamımız bir yerdə "yerləşmişdik". Yoldaş Bünyatzadə və Əliheydər Qarayev Mirzə Cəlilə baş çəkməyə gəlmişdilər. Onlar bizə yaxşı mənzil, şə-

rait və s.vəd edib getdilər. Bu elə vəd olaraq da qaldı. Mirzənin qardaşı Mirzə Ələkbər xəstə idi, utanır və həyəcan keçirirdi. Mirzə Cəlil də bu vəziyyətdən əməllicə əsəbiləşirdi. Nəhayət, o, Nəriman Nərimanovla görüşmək qərarına gəldi. Nərimanov vəziyyəti bilən kimi onu təcili olaraq köhnə Poçt küçəsi, 64 (indi 56) nömrəli eve apardı. Üçüncü mərtəbədə yerləşən, ayrıca nökrə odası olan və mətbəxi olan 5 otaqlı mənzili təqdim etdi. Biz yeni mənzilə yerləşdik".

Yeri gəlmişkən, onu da qeyd edim ki, Nərimanovun belə xeyirxahlıqları haqqında çox faktlar var. Məsələn, bolşeviklər silah gücünə demokratik respublikanı süquta yetirdikdən sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk baş naziri Nəsim bəy Yusifbəylinin qətlə yetirilməsi nəticəsində onun ailəsi başsız qalarkən Nərimanov ailənin gələcək taleyindən narahat olaraq, onlara saxta sənəd düzəldərək, türk diplomatının köməkliyi ilə əvvəl Batuma, sonra isə İstanbula yola sala bilir. Sonralar Nəsim bəyin qızı Zöhre Göygölün yazıçı Əzizə xanım Cəfərzadəyə danışdığına görə, hətta onlar Türkiyədə yaşayanda da bir müddət Nərimanov gizli yolla onlara köməklik edib.

Üzeyir bəy "Qurtuluş" sərlövhəli məqaləsində yazırdı: "Bu gün qurtuluş və xilasımız yolunda canlarını qurban verib, biza bu dünyada cənnət göstərməklə özlərini o dünyanın behiştinə vasil edən şühədayi-möhtərəmiyyənin məzari-əzizləri üzündən fatihəxan olmaqla özlərini yad və ruhlarını şad etmək hər bir türkün ümumiyyətlə müqəddəs vəzifəsidir". Bəs onda biz Üzeyir bəyin tövsiyəsinə əməl edib onların ruhlarını şad etmək əzəvinə, niyə onları "satqın", "qorxaq" adlandırırıq?